

JAN SIEKIERSKI

Małopolska Wyższa Szkoła Ekonomiczna
Tarnów

Lokalne uwarunkowania rynku pracy na przykładzie Subregionu Tarnowskiego

1. Wstęp i delimitacja Subregionu Tarnowskiego

Rynek pracy jest szczególnym rynkiem, który ukształtował się w historycznym procesie rozwoju kapitalistycznej gospodarki rynkowej. Badany jest w kontekście relacji między podażą zasobów pracy a popytem na pracę. Na rynek ten wywiera wpływ wiele uwarunkowań i czynników, takich jak: liczba ludności i przyrost naturalny, migracje, struktura wiekowa, płeć, wykształcenie itd.

Rynek pracy w Polsce od roku 1990 jest powiązany z procesem transformacji rynkowej, a więc uruchomieniem mechanizmów, które spowodowały spadek zatrudnienia i pojawienia się w dużej skali trwałego bezrobocia. Taka sytuacja na rynku pracy wynika z procesów dostosowawczych, odzwierciedlających przemiany proefektywnościowe w polskiej gospodarce, głównie związane ze wzrostem wydajności pracy (Wojtyna, 2004).

Wzrost znaczenia badań i analiz rynku pracy, zwłaszcza w odniesieniu do rynków lokalnych, wynika z przestrzennych zróżnicowań demograficznych i ekonomicznych, a także decentralizacji funkcji państwa, roli interwencjonizmu państwowego w gospodarce, nowych uregulowań prawnych.

Aktualnie obowiązująca ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy z 20 kwietnia 2004 r. (Dz.U. nr 99, poz. 101) zawiera regulacje dotyczące polityki rynku pracy państwa wraz z inicjatywami samorządów terytorialnych różnych szczebli (rozdział 2), instrumentów rynku pracy (rozdział 11), wspierania lokalnych i regionalnych rynków pracy (rozdział 13), organizacji partnerstwa lokalnego i wykorzystania środków Funduszu Pracy (rozdział 18).

W roku 2004 dokonano również wielu zmian w Kodeksie pracy, o czym świadczy obowiązująca od 1 stycznia 2004 roku ostatnia jego nowelizacja. Kolejne modyfikacje dotyczą dostosowań polskich przepisów do unijnych w związku z wejściem Polski 1 maja 2004 roku do Unii Europejskiej. Dyrektywy unijne

jako załącznik numer 1 odwołują się do konkretnych znowelizowanych przepisów Kodeksu pracy.

W niniejszym opracowaniu przedstawione zostaną niektóre ważniejsze uwarunkowania lokalnych rynków pracy na przykładzie Subregionu Tarnowskiego. W tak przyjętym temacie, wyodrębniony do tego celu badań subregion tworzą miasto Tarnów jako powiat grodzki, oraz powiat tarnowski w województwie małopolskim (mapka 1).

Mapka 1

Subregion tarnowski w województwie małopolskim
Stan na 31 XII 2002 r.

W artykule wykorzystano materiały głównie pochodzące ze statystyki masowej GUS i Urzędu Statystycznego w Krakowie dla lat 2002—2004 (także niektóre informacje dla lat 1999 i 2000), oraz Powiatowego Urzędu Pracy w Tarnowie.

2. Ludność i źródła jej utrzymania

Ludność, jak i obszar Subregionu Tarnowskiego stanowią niecałe 10% województwa małopolskiego. W latach 1999—2002 liczba ludności w mieście Tarnowie zmniejszyła się między innymi na skutek migracji i niskiego przyrostu naturalnego, zaś w powiecie tarnowskim wzrosła. Liczba kobiet na 100 mężczyzn nie uległa zmianie i jest o 8 osób większa w powiecie tarnowskim aniżeli w mieście Tarnowie. Stan ludności w wieku produkcyjnym w powiecie tarnowskim jest niższy aniżeli w Tarnowie, gdzie zwiększył się o 2% w latach 1999—2002. Natomiast ludność nieprodukcyjna w przeliczeniu na 100 osób produkcyjnych jest wyższa w powiecie wobec średniej dla regionu małopolskiego (tab. 1).

Według NSPiM z pracy utrzymuje się w badanym subregionie przeszło 300 tys. ludności, tj. 31% ogółem, w tym ze źródeł pozarolniczych 26,4% według stanu na 20 maja 2002 roku. Natomiast z pracy we własnych gospodarstwach w powiecie utrzymuje się blisko 7% ludności.

Źródła niezarobkowe w subregionie odnoszą się do ponad $\frac{1}{4}$ jego mieszkańców, w tym w 23% do emerytów i rencistów (tab. 2).

3. Pracujący i miejsca pracy

Informacje o pracujących dotyczą osób wykonujących pracę w głównym miejscu pracy przynoszące zarobek lub inny dochód. Pracujący w Subregionie Tarnowskim według stanu na koniec 2002 roku w ujęciu sektorowym stanowią blisko 30% w przemyśle i budownictwie, w tym głównie w Tarnowie. Natomiast w rolnictwie ogółem w subregionie 27,6%, przede wszystkim w powiecie tarnowskim. Przyjmując tę ludność w nim pracującą za 100, w rolnictwie znajduje zatrudnienie blisko 60% osób w wieku zdolności do pracy.

Z kolei usługi rynkowe i nierynkowe stwarzają zatrudnienie głównie w Tarnowie (tab. 3).

Miejsca pracy zorganizowane w różnych podmiotach gospodarki narodowej w największym stopniu dotyczą osób fizycznych prowadzących działalność gospodarczą, bo 85,2% w końcu 2002 roku. Na ogólną liczbę 19 378 podmiotów w badanym subregionie, spółki stanowią 11,6%, w tym spółki cywilne 8% (tab. 4).

Podmioty gospodarki narodowej ujęte w rejestrze REGON w przeliczeniu na 10 tys. ludności w badanym subregionie w latach 2000—2002 wskazują na tendencję wzrostową. W największym stopniu dotyczą osób fizycznych, prowadzących działalność gospodarczą. W większym stopniu w mieście Tarnowie aniżeli w powiecie tarnowskim (tab. 5).

Tabela 1

Ludność w Subregionie Tarnowskim
Stan na 31 XII 2002 r.

Lata	Wyszczególnienie	Ogółem	Ludność						Wiek	Ogółem = 100		Niepro-duk. na 100 osób produkcyj.
			na 1 km ²	w mia- stach %	kobiet na 100 M	przyrost naturalny ‰	saldo migracji	przedpro- dukcyjny		produk- cyjny	popro- dukcyjny	
1999	Województwo małopolskie	3222,500	213	50,4	105	1,67	0,5	25,9	59,5	14,6	68	
	w tym: Subregion Tarnowski											
	Miasto Tarnów	121,057	1687	100,0	110	0,49	0,6	25,0	61,5	13,5	62	
	Powiat tarnowski	180,100	135	7,3	102	4,70	2,5	29,6	56,0	14,4	79	
2002	Województwo małopolskie	3 237 217	214	50,2	106	1,40	1,0	23,8	61,1	15,1	64	
	w tym: Subregion Tarnowski											
	Miasto Tarnów	119 564	1661	100,0	110	0,67	-4,6	21,6	63,5	14,9	57	
	Powiat tarnowski	182 823	137	8,7	102	3,35	2,0	28,0	57,4	14,6	74	

Źródło: Rocznik Statystyczny Województwa Małopolskiego, US Kraków 2000; Powiaty w Polsce, GUS, Warszawa 2003.

Tabela 2

Źródła utrzymania ludności w Subregionie Tarnowskim
Stan na 20 V 2002 r.

Wyszczególnienie	Województwo małopolskie	Subregion Tarnowski		
		Razem	M. Tarnów	Powiat tarnowski
Ogółem – osób	3 232 408	301 694	119 213	181 881
%	100,0	100,0	100,0	100,0
I. Praca — razem	32,0	30,9	31,5	30,5
A. Pozarolnicza — razem	27,8	26,4	31,2	23,3
— najemna	24,4	23,8	28,0	21,2
— na własny rachunek	3,4	2,6	3,2	2,1
B. W rolnictwie — razem	4,2	4,5	0,3	7,2
— w tym we własnym gospodarstwie	3,8	4,2	0,2	6,9
II. Źródła niezarobkowe razem	27,4	26,7	27,4	26,3
— emerytura	11,7	11,4	12,0	11,0
— renta	12,1	11,7	11,2	12,1
— zasiłek dla bezrobotnych	1,1	0,8	0,8	0,9
— zasiłek pomocy społecznej	0,3	0,4	0,5	0,3
— inne niezarobkowe	2,2	2,3	2,9	2,0
III. Na utrzymaniu i inni	40,6	42,4	41,1	43,2

Źródło: NSPLiM i obliczenia własne.

Tabela 3

Pracujący w Subregionie Tarnowskim
Stan na 31 XII 2002 r.

Wyszczególnienie	Województwo małopolskie	Subregion Tarnowski		
		Razem	M. Tarnów	Powiat tarnowski
Ogółem — osób	775 758	76 430	41 570	34 860
%	100,0	100,0	100,0	100,0
w tym:				
— rolnictwo, łowiectwo, leśnictwo, rybołówstwo, rybactwo	23,7	27,6	1,0	59,4
— przemysł i budownictwo	27,4	29,4	39,2	17,6
— usługi rynkowe	25,2	21,6	32,9	8,2
— usługi nierynkowe	23,7	21,4	26,9	14,8

U w a g i: Bez podmiotów o liczbie pracujących do 9 osób z pracującymi w gospodarstwach indywidualnych w rolnictwie.

Źródło: Powiaty w Polsce, GUS, Warszawa 2003 i obliczenia własne.

Tabela 4

Podmioty gospodarki narodowej w rejestrze REGON w Subregionie Tarnowskim
Stan na 31 XII 2002 r.

Wyszczególnienie	Województwo małopolskie	Subregion Tarnowski		
		Razem	M. Tarnów	Powiat tarnowski
Ogółem	278 350	19 378	10 842	8536
w tym:	0,1	0,0	0,0	0,0
I. Przedsiębiorstwa państwowe				
II. Spółki — razem	14,5	11,6	14,9	7,6
A. handlowe	4,8	3,6	5,1	1,6
a) kapitałowe	4,1	3,0	4,4	1,2
— akcyjne	0,2	0,2	0,3	0,0
— z o.o.	3,9	2,8	4,1	1,2
b) osobowe	0,7	0,6	0,7	0,4
— jawne	0,6	0,6	0,7	0,4
B. cywilne	9,7	8,0	9,8	6,0
III. Spółdzielnie	0,4	0,5	0,4	0,6
IV. Stowarzyszenia i organizacje społeczne	1,8	2,6	2,0	3,4
V. Fundacje	0,2	0,1	0,2	0,0
VI. Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	83,0	85,2	82,5	88,4

Źródło: *Wybrane dane o powiatach i gminach województwa małopolskiego w 2002 roku*, US Kraków, 2003 i obliczenia własne.

Tabela 5

Podmioty gospodarki narodowej w rejestrze REGON na 10 tys. ludności w Subregionie Tarnowskim w latach 2000—2002

Wyszczególnienie	Ogółem		Osoby prawne i jednostki organizacyjne bez osób prawnych		Osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą	
	2000	2002	2000	2002	2000	2002
Województwo małopolskie	778	859	169	187	610	672
w tym:						
Subregion Tarnowski						
Miasto Tarnów	813	906	179	208	635	698
Powiat Tarnów	407	466	70	87	328	379

Źródło: *Wybrane dane o powiatach i gminach województwa małopolskiego w 2002 roku*, US, Kraków 2003 i obliczenia własne.

4. Aktywność zawodowa a bezrobocie

Podstawowe kryterium podziału ludności na aktywną i bierną zawodowo jest posiadanie, wykonywanie i poszukiwanie pracy.

Do aktywnych zawodowo zalicza się w statystyce GUS osoby pracujące w pełnym wymiarze czasu pracy oraz osoby bezrobotne. Na tej podstawie oblicza się dwa współczynniki, tj. aktywności zawodowej i zatrudnienia.

Pierwszy — przedstawia udział aktywnych zawodowo w ogólnej liczbie ludności w wieku 15 lat i więcej.

Drugi — uwzględnia udział pracujących w ogólnej liczbie ludności w wieku 15 lat i więcej.

Do biernych zawodowo zalicza się osoby, które nie zostały zakwalifikowane jako pracujące lub bezrobotne.

Tabela 6 ilustruje w ujęciu syntetycznym stan aktywności ekonomicznej ludności Subregionu Tarnowskiego na tle województwa małopolskiego według stanu na 31 grudnia 2002 roku.

Współczynnik aktywności zawodowej dla miasta Tarnowa wynosił 52,2%, a dla powiatu tarnowskiego 55,7% i był wyższy od średniego dla całego regionu Małopolski (54,1%). Jak widać są to mierniki niekorzystne dla subregionu względem całego regionu.

Z kolei wskaźnik zatrudnienia dla Tarnowa wyniósł 41,3% i był niższy w powiecie — 45,8%. Z wcześniejszych badań z tego zakresu — jeszcze w obrębie byłego województwa tarnowskiego — współczynniki te przedstawiały się korzystniej i wynosiły w 1995 roku 66,2% dla aktywności zawodowej ludności i 60,7% dla wskaźnika zatrudnienia (Siekierski, 1999). Tabela 6 zawiera także informacje o stopie bezrobocia ogólnego (obliczona względem wszystkich bezrobotnych) i stopie bezrobocia rejestrowanego w Powiatowym Urzędzie Pracy w Tarnowie. W pierwszym przypadku jest to poziom względnie równomierny dla regionu i badanego subregionu, tj. ok. 21%. Ujawnia się więc w pełnej skali stan nierównowagi na lokalnym rynku pracy, wskazując tym samym na występowanie nadwyżek siły roboczej na rynku pracy.

4.1. Stopa bezrobocia rejestrowanego i oferty pracy

Stopa bezrobocia rejestrowanego w byłym województwie tarnowskim wynosiła 10,2% w 1991 roku i stale wzrastała do 14% w 1995 roku (Siekierski, 1999). W następnych latach uległa obniżeniu i po zmianach terytorialno-administracyjnych od 1 stycznia 1999 roku w Subregionie Tarnowskim wynosiła (tab. 6):

	2000 rok (31 grudnia)	2004 rok (31 marca)
— Miasto Tarnów	10,9%	13,4%
— Powiat tarnowski	15,0%	20,8%

Tabela 6

Zatrudnienie i bezrobocie w Subregionie Tarnowskim

Wyszczególnienie	Pracujący		Wskaźnik zatrudnienia %	Współczynnik aktywności zawodowej* %	Stopa bezrobocia %	Stopa bezrobocia rejestrowanego			
	w liczbach bezwzględnych	na 1 tys. mieszkańców				2000 r.	2002 r.	2003 r.	2004 r. 31 marca
Województwo małopolskie w tym:	775 758	239,6	43,7	54,1	20,3	12,2	13,8	13,9 (16,2)	16,7
Subregion Tarnowski	41 570	347,7	41,3	52,2	20,8	10,9	12,2	12,4 (12,6)	13,4
Miasto Tarnów									
Powiat tarnowski	34 860	190,7	45,8	55,7	21,4	15,0	15,1	14,8 (19,9)	20,8

* Aktywność ekonomiczna ludności w wieku 15 lat i więcej na podstawie danych Narodowego Spisu Rolnego Ludności i Mieszkańców.

U w a g a. Stopy bezrobocia dla województwa i powiatów za grudzień 2003 roku zaprezentowano w dwóch wariantach różniących się źródłem danych o pracujących w rolnictwie indywidualnym, będących składową cywilnej ludności aktywnej zawodowo. Dane prezentowane w wariantach A opracowane zostały z wykorzystaniem wyników Powszechnego Spisu Rolnego 1996, natomiast w wariantach B (dane w nawiasach) wykorzystano wyniki NSP i PSR 2002. Wskaźniki zawarte w wariantach B są prezentowane na bieżąco od stycznia 2004 roku.

Źródło: Powiaty w Polsce, GUS, Warszawa 2003.

W liczbach bezwzględnych w subregionie wzrosło bezrobocie z 19 537 do 21 296 osób w tym czasie, w większym stopniu w powiecie aniżeli w mieście Tarnowie (tab. 7). Według informacji PUP w Tarnowie liczba bezrobotnych na koniec maja 2004 roku wynosiła 19 795 osób, w tym 649 niepełnosprawnych. Zasiłek przedemerytalny pobierało 1658 osób, a świadczenia przedemerytalne 1974 osoby. W mieście Tarnowie zmalała liczba bezrobotnych o 282 osoby, a w powiecie o 644 osoby w stosunku do maja 2003 roku.

Urząd Statystyczny w Krakowie ustalił stopę bezrobocia rejestrowanego w czerwcu 2004 roku na poziomie 12,6% w mieście Tarnowie i 19,2% w powiecie tarnowskim (województwo małopolskie 15,6%).

Spośród bezrobotnych zarejestrowanych ponad połowę stanowią kobiety w regionie i subregionie, w tym więcej w mieście Tarnowie a nieco mniej w powiecie tarnowskim. W roku 2002 sytuacja uległa pewnej poprawie w I kwartale 2004 roku (tab. 7).

O takiej poprawie nie można powiedzieć w grupie bezrobotnych będących bez prawa do zasiłku, z wyjątkiem powiatu tarnowskiego, przy czym odsetek takich osób wynosił ponad 88% w latach 2002 i 2004 (I kwartał).

Natomiast w każdym przypadku zmniejszyła się liczba osób i odsetki względem ogółu bezrobotnych zarejestrowanych — zwolnionych z przyczyn dotyczących zakładów pracy.

Dużą część bezrobotnych rekrutuje się z obszarów wiejskich. W stosunku do roku 2002 nastąpił wzrost liczebny tych bezrobotnych w roku 2004, przy wysokim odsetku ok. 58% wobec ogólnej ich liczebności (tab. 7). Można przypuszczać, że problem ten będzie narastał wraz z nieuchronną koniecznością restrukturyzacji rolnictwa (Makowiecki, 2004).

Ważną informacją z rynku pracy jest zgłaszana liczba ofert napływająca do Urzędów Pracy. Jeśli w roku 2002 było ich w województwie małopolskim 708, to w Subregionie Tarnowskim tylko 50 (w tym 21 w powiecie tarnowskim). Liczba bezrobotnych na 1 zgłaszane miejsce pracy wynosiła więc odpowiednio: 294 osoby, 391 osób i 593 osoby. Można jednak przypuszczać, iż liczba zgłaszanych ofert przez przedsiębiorstwa i instytucje w urzędach pracy jest zaniżona.

4.2. Bezrobotni absolwenci

W roku 2002 według stanu na koniec roku w badanym subregionie bezrobotni absolwenci stanowili blisko 10%, w tym aż 6% w powiecie tarnowskim ich ogółu w badanym subregionie (tab. 8).

Zwracają uwagę wysokie odsetki bezrobotnych absolwentów ze szkół policealnych i średnich zawodowych oraz zasadniczych zawodowych, zwłaszcza w powiecie tarnowskim.

Na koniec maja 2004 roku w ewidencji PUP w Tarnowie pozostawało mniej bezrobotnych, bo 31,4% absolwentów policealnych i średnich szkół zawodowych

Tabela 7

Bezrobotni zarejestrowani w liczbach bezwzględnych — osób

	Wyszczególnienie	Woje- wództwo mało- polskie	%	Subregion Tarnowski				
				Razem	w tym			
					%	Miasto Tarnów	%	Powiat tarnow- ski
	Ogółem	208 175	—	19 537	7 073	—	12 464	—
2002 r. (31 XII)	Z liczby ogółem:	107 363	51,6	9 905	3 737	52,8	6 168	49,5
	— kobiety	174 142	83,6	17 316	6 275	88,7	1 041	88,6
	— bez prawa do zasiłku	113 329	54,4	11 255	x	57,6	11 255	90,3
	— zamieszkałych na wsi	14 818	7,1	643	214	3,0	429	3,4
	— zwolnieni z przyczyn dot. zakładu pracy							
2004 r. (31 III)	Ogółem	215 346	203	21 296	7 676	—	13 620	—
	Z liczby ogółem:	108 188	50,2	10 481	3 946	49,2	6 535	48,0
	— kobiety	183 010	85,0	18 758	6 818	88,1	11 940	87,7
	— bez prawa do zasiłku	115 860	53,8	12 377	—	58,1	12 377	90,9
	— zamieszkałych na wsi	12 674	5,9	664	234	3,1	430	3,1
— zwolnieni z przyczyn dot. zakładu pracy	56 029	26,0	6 316	2 160	29,6	4 156	30,5	
— dotychczas niepracujący								

Źródło: Bezrobocie rejestrowane I kwartał 2004 r., GUS, Warszawa 2004 i obliczenia własne.

Tabela 8

Bezrobotni zarejestrowani absolwenci
Stan na 31 XII 2002 r.

Wyszczególnienie	Wojewódz- two małopolskie	Subregion Tarnowski		
		Razem	M. Tarnów	Powiat tarnowski
Ogółem – osób	14 647	1357	492	865
%	100,0	100,0	100,0	100,0
w tym absolwenci szkół:				
— wyższych	16,8	15,0	27,2	8,1
— policealnych i średnich zawodowych	40,0	44,7	44,2	45,2
— liceów ogólnokształcących	11,9	10,7	10,4	8,5
— zasadniczych zawodowych	29,2	29,4	10,4	38,0
— pozostałych	2,1	0,2	—	0,2

Źródło: *Wybrane dane o powiatach i gminach województwa małopolskiego w 2002 r.*, US Kraków 2003 i obliczenia własne.

(428 osób), ale więcej, bo 31,9% absolwentów zasadniczych szkół zawodowych (<http://www.up.tarnow.pl/stat/2004-05/statystyka.htm>). Wysokie bezrobocie wśród absolwentów szkół w okresie transformacji znajduje wytłumaczenie w niedostosowaniu szkolnictwa do potrzeb rynku pracy, a także w tzw. efekcie histerezy. Oznacza to, że wchodzący na rynek pracy absolwenci nie mają możliwości odbycia zawodowego stażu pracy, napotykają później większe trudności ze znalezieniem pracodawcy (Kwiatkowski, 2002). Dlatego polityka zatrudnienia powinna dostarczać systemowi kształcenia informacji o preferowanych zmianach w kierunkach szkolenia zawodowego.

4.3. Bezrobotni według stażu pracy

W Subregionie Tarnowskim bezrobotni zarejestrowani w ponad 70% posiadali już pewien staż pracy. Okazuje się, że najwięcej osób przepracowało od jednego roku do pięciu lat. Drugą najliczniejszą grupą byli według stanu na koniec 2002 roku bezrobotni, którzy przepracowali więcej niż 10 lat, a nawet 20 lat, a więc będący jeszcze w wieku dość odległym od emerytalnego (tab. 9).

Informacje o bezrobotnych bez stażu pracy w roku 2002 zawarte w tabeli 9 dla 2002 roku są zbieżne z danymi w roku 2004 (I kwartał) i zamieszczone zostały w tabeli 7.

Tabela 9

Bezrobotni zarejestrowani według stażu pracy
Stan na 31 XII 2002 r.

Wyszczególnienie	Województwo małopolskie	Subregion Tarnowski		
		Razem	M. Tarnów	Powiat tarnowski
Ogółem — osób	208 175	19 537	7073	12 464
%	100,0	100,0	100,0	100,0
1. Ze stażem lat jak niżej:	74,3	71,1	73,0	70,0
— 1 rok i mniej	14,7	10,3	10,6	10,2
— 1—5	18,1	21,5	21,7	21,5
— 5—10	13,6	14,0	13,9	14,1
— 10—20	17,8	17,0	16,5	17,3
— 20—30	9,4	7,6	9,4	6,5
— pow. 30	0,7	0,6	0,9	0,4
2. Bez stażu pracy	25,7	28,9	27,0	30,0

Źródło: *Wybrane dane o powiatach i gminach województwa małopolskiego w 2002 roku*, US Kraków 2003 i obliczenia własne.

4.4. Bezrobotni według wykształcenia i wieku

Z punktu widzenia posiadanego wykształcenia największe bezrobocie dotyczy osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym, w większej skali w subregionie aniżeli w województwie, tj. ok. 44% ogółu zarejestrowanych bezrobotnych w latach 2002—2004.

Drugą najbardziej liczną grupą bezrobotnych zarejestrowanych w PUP są osoby z wykształceniem podstawowym i niepełnym podstawowym, tj. ok. 23% (tab. 10). Niedostosowanie kwalifikacji do potrzeb rynku pracy jest powodowane nie tylko dynamicznym rozwojem nowoczesnych technik i metod produkcji, ale także niedostosowaniem kształcenia do potrzeb lokalnych i regionalnych rynków pracy (Gogolewska, 2001).

W tej samej tabeli zawarto informacje o wieku bezrobotnych. Okazuje się, że największą grupę stanowią osoby w wieku do 24 lat, bo 33,6% w 2002 roku i 31,5% w 2004 roku w Subregionie Tarnowskim, w tym w większym stopniu w powiecie, aniżeli w mieście Tarnowie. Analogicznie jak poprzednio drugą najliczniejszą grupą są bezrobotni w wieku 25—34 lat, a następnie 35—44 lat (tab. 10).

Tabela 10

Bezrobotni zarejestrowani według wykształcenia i wieku

Wyszczególnienie	Stan na 31 XII 2002 r.				Stan na 31 III 2004 r.			
	Województwo małopolskie	Subregion Tarnowski			Województwo małopolskie	Subregion Tarnowski		
		Razem	M. Tarnów	Powiat tarnowski		Razem	M. Tarnów	Powiat tarnowski
Ogółem osób	208 175	19 537	7 073	12 464	215 346	21 296	7 676	13 620
%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
I. Wykształcenie								
— wyższe	4,2	3,5	6,3	2,0	4,8	4,2	6,7	2,7
— średnie techniczne i zawodowe	24,4	22,9	26,0	21,2	23,7	23,3	25,8	21,9
— średnie ogólnokształcące	6,3	5,8	8,9	4,1	6,8	6,6	9,7	4,8
— zasadnicze (zawodowe)	40,5	44,8	36,3	49,6	39,6	43,3	35,2	47,9
— gimnazjalne, podstawowe i niepełne podstawowe	24,6	23,0	22,5	23,1	25,1	22,6	22,6	22,7
II. Wiek — lat								
— do 24	32,3	33,6	28,6	36,4	29,8	31,5	27,1	34,1
— 25—34	28,0	28,3	27,4	28,8	29,0	29,2	28,2	29,8
— 35—44	22,4	23,0	23,7	22,4	21,6	22,0	22,5	21,7
— 45—54	15,8	14,1	18,6	11,7	17,5	15,7	20,0	13,2
— 55 i więcej	1,5	1,0	1,7	0,7	2,1	1,6	2,2	1,2

Źródło: Powiaty w Polsce, GUS, Warszawa 2003; Bezrobocie rejestrowane I kwartał 2004 r., GUS, Warszawa 2004 i obliczenia własne.

4.5. Bezrobotni według czasu pozostawania bez pracy

W tym przypadku najliczniejszą grupą bezrobotnych były osoby pozostające bez pracy do 6 miesięcy, zarówno w roku 2002, jak i w 2004 roku. Jednakże w roku 2004 (I kwartał) były to odsetki każdorazowo nieco niższe.

Na drugim biegunie znajdują się bezrobotni pozostający bez pracy 2 lata i więcej (tab. 11). Długookresowy charakter bezrobocia staje się szczególnie niebezpieczny ze względu na zagrożenia patologiami społecznymi, zwłaszcza wśród młodzieży. Tym bardziej, że popyt na pracę nie jest homogeniczny (jak dawniej), a więc nie dotyczy zapotrzebowania na pracę w ogóle, lecz na pracowników z konkretnymi umiejętnościami (Góra, 2004).

Tabela 11

Bezrobotni zarejestrowani według czasu pozostawania bez pracy*

Wyszczególnienie	Województwo małopolskie	Subregion Tarnowski		
		Razem	M. Tarnów	Powiat tarnowski
Stan na 31 XII 2002 r.				
Ogółem osób	208 175	19 537	7 073	12 464
%	100,0	100,0	100,0	100,0
w tym:				
do 1 miesiąca	6,3	6,7	8,1	5,8
1—3 miesięcy	12,9	13,3	14,8	12,4
3—6 miesięcy	14,3	14,4	15,1	14,1
6—12 miesięcy	17,2	15,7	16,8	15,1
12—24 miesięcy	20,0	18,2	17,2	18,8
24 i więcej	29,3	31,7	28,0	33,8
Stan na 31 III 2004 r.				
Ogółem osób	215 346	21 296	7 676	13 620
%	100,0	100,0	100,0	100,0
w tym:				
do 6 miesięcy	33,3	36,8	39,7	35,2
6—12 miesięcy	16,2	15,7	16,5	15,2
12—24 miesięcy	18,7	15,9	16,3	15,7
24 i więcej	31,8	31,6	27,5	33,9

* Uwaga: Od momentu rejestracji w Urzędzie Pracy.

Źródło: Powiaty w Polsce, GUS, Warszawa 2003 i obliczenia własne; Bezrobocie rejestrowane I kwartał 2004 r., GUS, Warszawa 2004 i obliczenia własne.

Od czerwca 2004 roku nowe ustawodawstwo pracy oparto na przepisach ograniczających dostarczenie zasiłków dla bezrobotnych na rzecz promowania tworzenia nowych miejsc pracy przez przedsiębiorców i rozwój różnych form indywidualnej przedsiębiorczości.

Z rozszerzeniem Unii Europejskiej bezrobotni Polacy uzyskują również swobodę w podejmowaniu legalnej pracy w krajach byłej „piętnastki”, chociaż w niektórych z nich przyjęto kilkuletnie okresy przejściowe (Szymdt, Siemiątkowski, 2004).

5. Racjonalne zatrudnienie i zwalczanie bezrobocia w polityce rynku pracy

Pierwszym dokumentem prawnym w okresie transformacji nawiązującym do omawianych kwestii była ustawa z 1991 roku¹. Dwa lata później Urząd Rady Ministrów przedstawił analityczne opracowanie dotyczące zatrudnienia i bezrobocia w Polsce².

W roku 1994 przyjęta została przez Sejm poprawiona ustawa o zmienionej nazwie (nowelizowana w roku 1996) o dosyć długim okresie obowiązywania³.

Obecnie podstawą racjonalnej polityki zatrudnienia jest koncepcja aktywnej polityki rynku pracy, wraz z wszelkimi formami innowacji i elastycznego gospodarowania zasobami pracy. Dlatego najnowsze całościowe (systemowe) uregulowania prawne dotyczące tych kwestii określa się jako „rewolucja na rynku pracy” (*Rewolucja*, 2004).

Zgodnie z nową ustawą, polityka państwa obejmuje program promocji zatrudnienia, zwalczania i łagodzenia skutków bezrobocia⁴. Mając charakter kompatybilny z unormowaniami prawnymi UE, zakłada opracowanie Planu Działań na Rzecz Zatrudnienia z uwzględnieniem inicjatyw samorządów lokalnych i regionalnych oraz partnerów społecznych. Ustawa precyzuje zadania polityki gospodarczej w zakresie polityki rynku pracy, określa instytucje oraz środki finansowe z Funduszu Pracy i budżetu państwa.

Do zadań samorządu powiatu w zakresie polityki rynku pracy należy m.in.:

— opracowanie i realizacja programu promocji zatrudnienia oraz aktywizacji lokalnego rynku pracy,

¹ Ustawa o zatrudnieniu i bezrobociu z 16 października 1991 roku (Dz. U. nr 106, poz. 457).

² *Zatrudnienie i bezrobocie — dynamika, struktura i polityka państwa*, Wyd. URM, Warszawa 1993.

³ Ustawa o zatrudnieniu i przeciwdziałaniu bezrobociu z 14 grudnia 1994 roku (Dz.U. z 2003 roku nr 58, poz. 514 z późniejszymi zmianami).

⁴ Ustawa o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy z 20 kwietnia 2004 roku (Dz.U. nr 99, poz. 1001).

- pozyskiwanie i gospodarowanie środkami finansowymi,
- udzielanie pomocy bezrobotnym i poszukującym pracy w jej znalezieniu,
- pomoc dla pracodawców w pozyskiwaniu pracowników przez pośrednictwo pracy i poradnictwo zawodowe,
- inicjowanie, organizowanie i finansowanie projektów lokalnych i innych działań na rzecz aktywizacji bezrobotnych,
- promocja zatrudnienia i współpraca z gminami w zakresie upowszechnienia ofert pracy, informacja o szkoleniach, poradnictwie zawodowym, organizacja robót publicznych, przyznawanie zasiłków oraz innych świadczeń itp.

Wspieranie lokalnych rynków pracy polega m.in. na przygotowaniu i realizacji odpowiednich projektów z udziałem partnerów społecznych i zapewnieniu środków finansowych, głównie Funduszu Pracy w gestii powiatowych urzędów pracy.

Do innych działań mających nowe uregulowania prawne związane z rynkiem pracy należą:

- zachęty i refundacje dla pracodawców, tworzących nowe miejsca pracy i podejmujących szkolenia pracowników,
- różne formy obowiązkowych lub dobrowolnych ubezpieczeń społecznych i zawodowych dla bezrobotnych,
- ochrona przed wypowiedzeniem umowy o pracę oraz nowe zasady dostępu do świadczeń przedemerytalnych (Ustawa z 30 kwietnia 2004 roku, Dz.U. nr 120, poz. 1252),
- ograniczenia pracy cudzoziemców w Polsce.

Aktywna polityka rynku pracy obejmuje więc działania w sferze regulowanego popytu i podaży pracy, a czasowe bezrobocie i przejściowe zatrudnienie uważa się za cechę charakterystyczną społeczeństw postindustrialnych. Idea i koncepcja przejściowych rynków pracy stwarza obecnie nową interpretację problemów zatrudnienia i bezrobocia (Dach, 2004).

6. Integracja polskiego rynku pracy z unijnym

Polityka rynku pracy w UE jest kwestią stosunkowo nową, po raz pierwszy podjętą w roku 1994 wraz ze sformułowaniem strategii gospodarczej uwzględniającej problemy zatrudnienia i szkoleń zawodowych. Główne problemy rynku pracy zostały rozszerzone w Traktacie Amsterdamskim w 1997 roku.

Rada Europejska na posiedzeniu w Cardiff w połowie 1998 roku przyjęła wspólną strategię zatrudnienia w połączeniu z reformami o charakterze makroekonomicznym. Natomiast rok później szczyt w Kilonii zaakceptował Europejski Pakt na Rzecz Zatrudnienia.

W roku 2000 Rada Europejska na posiedzeniu w Lizbonie zwróciła uwagę na istotną rolę zatrudnienia we współczesnej gospodarce opartej na wiedzy.

Europejska Strategia Zatrudnienia stała się podstawą do koordynacji narodowych polityk zatrudnienia państw członkowskich UE. W oparciu o cztery filary: zdolność do uzyskiwania zatrudnienia, przedsiębiorczość, adaptacyjność i równość szans — przygotowywane są narodowe strategie zatrudnienia (ABC, 2004).

Członkostwo Polski w UE wymaga określonych dostosowań polityki rynku pracy, instrumentów i norm prawnych (przyjętych w roku 2004). Otwarcie rynków pracy UE spowoduje zwiększenie migracji zarobkowej, zapewne rozłożonej w latach w związku z ograniczeniami (okresami przejściowymi) krajów byłej piętnastki (Kwiatkowski, 2004).

Skutki ilościowe migracji aktualnie są trudne do przewidzenia, skutki jakościowe zaś mogą ujawnić się w znanym zjawisku „drenażu mózgów”. Fakt ten pozostaje w bezpośrednim związku z różnicami płacowymi w wielu zawodach w Polsce i krajach Unii Europejskiej (Adamczyk, Góral, 2004).

Zakończenie

Przedstawiona sytuacja lokalnego rynku pracy w Subregionie Tarnowskim wskazuje na utrzymywanie się nierównowagi, gdy popyt na pracę znacznie przewyższa podaż pracy. Wynikający z tego stan znacznego bezrobocia wywodzi się z wielu przyczyn i uwarunkowań, a więc:

- niskiego stopnia aktywizacji ludności i zatrudnienia,
- dużego udziału ludzi młodych, w tym absolwentów, głównie szkół policealnych, średnich zawodowych oraz zasadniczych zawodowych,
- niskiego poziomu wykształcenia bezrobotnych, w największej ilości posiadających ukończone szkoły zawodowe lub tylko podstawowe.

Z uwarunkowań demograficznych i przestrzennych istotną rolę w kreowaniu bezrobocia odgrywają:

- wysoki udział kobiet,
- wiek bezrobotnych w przedziałach do 24 lat, 24—34 lat i 35—44 lat,
- duży udział osób zamieszkujących wieś,
- najliczniej wśród posiadających staż pracy od 1 roku do pięciu lat, a następnie 10—20 lat,
- najwięcej spośród osób pozostających bez pracy do 6 miesięcy, a potem 2 lata i więcej,
- osoby pozostające bez prawa do zasiłku (blisko 90%).

Mając na uwadze negatywne skutki bezrobocia, do najważniejszych zadań polityki rynku pracy należy ich łagodzenie, następnie aktywne zwalczanie, a przede wszystkim działania zapewniające racjonalne zatrudnienie.

Przebudowa struktury gospodarczej w okresie transformacji rynkowej z uwzględnieniem wymogów konkurencji, nowoczesności, postępu naukowo-technicznego i efektywności ekonomicznej, zmusza do określonych dostosowań na

rynku pracy. Oznacza to stymulowanie wzrostu gospodarczego, napływu kapitału i tworzenia nowych miejsc pracy, a w nie mniejszym stopniu wpływanie na rozwój kapitału ludzkiego.

Do niezwykle ważnych zadań należą zatem elastyczne dostosowanie gospodarowania zasobami pracy oraz wszelkie innowacje w dziedzinie zatrudnienia, przede wszystkim w układach przestrzennych, a więc lokalnych i regionalnych rynków pracy, przedsiębiorczość indywidualna oraz zbiorowa samorządów terytorialnych.

Istotna rola działań legislacyjnych wynika ze stworzenia warunków i pobudzenia wszelkich form przedsiębiorczości w tworzeniu miejsc pracy, a także uelastycznienia rynku pracy, łagodzenia skutków i zwalczania bezrobocia (vide ustawa z 20 kwietnia 2004 roku).

W teorii ekonomii aktualnie dość często stwierdza się, że zapewnienie pełnego zatrudnienia w warunkach współcześnie występującego postępu naukowo-technicznego jest niemożliwe. Wysuwa się więc alternatywną ideę przejściowych rynków pracy (zatrudnienia w niepełnym wymiarze). Idea ta pozostaje w związku z głoszoną koncepcją bezzatrudnieniowego wzrostu gospodarczego. Praktyka polityki gospodarczej Unii Europejskiej w latach 1994—2004 wskazuje na aktywny stosunek Wspólnot do rozwiązywania problemów racjonalnego zatrudnienia i przewyżczenia bezrobocia. Stwarza to nowe możliwości wraz z pełnym członkostwem Polski w tej organizacji od 1 maja 2004 roku.

Bibliografia

- ABC Unii Europejskiej*, 2004, Przedstawicielstwo Komisji Europejskiej w Polsce, Warszawa.
- Adamczyk A., Góral D., 2004, *Rynek pracy w Polsce w trakcie akcesji do Unii Europejskiej* [w:] *Transformacja, integracja, globalizacja*, pod red. St. Lisa i St. Miklaszewskiego, Wyd. AE Kraków i MWSE Tarnów.
- Dach Z., 2004, *Rynek pracy i bezrobocie* [w:] *Podstawy makroekonomii*, pod red. Z. Dach i B. Szopy, Wyd. PTE Kraków.
- Gogolewska J., 2001, *Regulowanie rynku pracy* [w:] *Polityka gospodarcza*, pod red. B. Wińskiego, Wyd. PWN Warszawa.
- Góra M., 2004, *Rynek pracy. Bezrobocie to nie fatum*, „Gazeta Bankowa” nr 48.
- Kwiatkowski E., 2002, *Bezrobocie. Podstawy teoretyczne*, Wyd. PWN Warszawa.
- Kwiatkowski E., 2004, *Integracja z Unią Europejską a rynek pracy w Polsce*, „Gospodarka Narodowa”, nr 4.
- Makowiecki M., 2004, *Ciche bezrobocie. Raport specjalny*, „Nowe Życie Gospodarcze”, nr 11. *Rewolucja na rynku pracy. Część I i II z dn. 7 i 14 VI 2004. Vademecum „Rzeczpospolita”*.
- Siekierski J., 1999, *Przemiany lokalnych rynków pracy na przykładzie województwa tarnowskiego*, „Zeszyty Naukowe MWSE w Tarnowie”, z. 1.
- Szmydt V., Siemiątkowski P., 2004, *Europejski rynek pracy po rozszerzeniu*, „Nowe Życie Gospodarcze”, nr 11.
- Wojtyna A., 2004, *Kłopoty z wydajnością pracy*, „Rzeczpospolita” z dn. 22—23 V, Rynki — Przedsiębiorstwa, nr 119.